

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟΣ ΟΓΔΟΥΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1940

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46 — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ — 46
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΤΑΘΜΟΣ, ΜΑΖΙ, ΚΑΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΣ

Για την ποίηση του Κώστα Χατζόπουλου, βρίσκω, στο άρθρο ενός νέου ποιητή, που διαβάζω τώρα τελευταία, μια γνώμη τόσο, να την πούμε ιδιόρρυθμη, —, αλλά και τόσον απροσδόκητη, μαζί, — μάλιστα, από μέρους ενός νέου, που δε μας είχε συνηθίσει, μέχρι σήμερα, σε τέτοιες, κάπως υποπτες, εκπλήξεις, —, ώστε ν' αξίζει να σταθί σαν υποκίνηση για το σημερινό σημείωμά μου, — σημείωμα, που θέλω να εκφράση τα πιο ειλικρινή αισθήματά μου απλής και καθαρής ευγνωμοσύνης προς έναν απ' τους πιο «πολιτισμένους» εκπροσώπους της λογοτεχνίας μας, όπως δεν παύω να πιστεύω το Χατζόπουλο, απ' ότου ήρθα σ' επαφή και γνωριμία, με το πολύμορφο, αλλά ομοιογενές, και κατά βάθος, ενιαίο έργο του. Η γνώμη που με ξένισε, τ' ομολογώ, πολύ, υποστήριζε, χωρίς υπεκφυγές, ότι η ποίηση του Κώστα Χατζόπουλου έχει «ξεπεραστή» απ' τους νεώτερους (και αναφέρει μερικά ονόματα), κι' ότι, αν «ίσχυε», τα περασμένα χρόνια, κι' αποτελούσε πρότυπο της άλλης γενεάς, σήμερα «έχει περιπέσει σ' άχρηστία»! Γνώμη περίεργη, και καταπληκτική! Υπάρχει ποίηση, λοιπόν, καλή, μιας εποχής, που, μετά χρόνια, πέφτει σ' άχρηστία;! Όμολογώ, πώς, από τότε που διαβάζω, δεν έχω συναντήσει τέτλιαν άποψη, και με τόσο τολμηρήν άφέλεια, και θαρραλέα, διατυπωμένη...

Μ' αυτή τη γνώμη, — πρέπει να τώ πώ; —, είναι ανάγκη να διαφωνήσω: Η Ποίηση δεν είναι έργαλειό, που να παίρνει «τελειοποιήσεις», — ούτε «συρμός», να πέφτει σ' άχρηστία! Η Ποίηση, ή είναι, ή δεν είναι. Όταν δεν είναι, μένει, πάντα, σ' άχρηστία. Όταν είναι, είναι, — και για πάντα. Κι' ο Χατζόπουλος, ή ήταν ποιητής, — όποτε, με την πάροδο του χρόνου, δεν «ξεγίνεται», — ή δεν ήταν, κι' έπομένως, ούτε είναι. Τώρα, αν άλλος στάθηκε πολύ πιο «μουσικός», ή «υποβλητικός δεξιότηχης», — γιατί αυτό ύπονοεί βαθύτερα, φαντάζομαι, ο άφορισμός, που ύπαινίσσομαι —, τούτο αποτελεί μιάν «ιδιότη-

τα», κι' όχι μέτρο ειδικό άξιας, είτε συγκριτικό, τού καθενός...

Ό Χατζόπουλος ύπήρξε ποιητής, — ένας πρόδρομος, μαζί, κι' ένας σταθμός. Έφερε στόν τόπο μας μιάν νέα τεχνική, λεπτή, αισθητική, πολιτισμένη. Οι κατοπινοί, αν καλλιέργησαν την ποίηση, μ' αυτή την τεχνική, κι' αν «προήγαγαν» τούς ειδικούς της τρόπους, ούτε τόν υποβίβασαν, ούτε τόν παραμέρισαν, — γιατί, αυτό, από την ίδια του τη φύση, δεν είναι, άπλως κάν, κατορθωτό. Στάθηκαν, ίσως, — ποιητές, κι' εκείνοι —, δίπλα, και κοντά, στόν ποιητή. Είναι, ίσως, τεχνικοί «άπόγονοί» του, αισθητικοί του, ίσως, «κληρονόμοι», — αλλά χωρίς να τόν μετατοπίσουν, από τη θέση που κατείχε, και κατέχει. Αντίθετα προς τώ γνωστό ρητό, τ' όρθό για τ' άλλα, τού Εύαγγελίου, — και ειδικά, σε τούτη την περίπτωση —, ένας που ύπήρξε «πρώτος», κάποτε, δε μπορεί, ποτέ, να γίνη «έσχατος»... Ό Χατζόπουλος ύπήρξε ποιητής μιας ώρισμένης «τεχνικής» εκκατηγορίας. Η λυρική ιδιοσυγκρασία του, — και μιλω, έδω, για όλες τις πλευρές του, ως στιχουργού, μαζί, και πεζογράφου, που είναι τόσο συμφυείς, και τόσον άλληλένδετες, ώστε να δίνουν ένα έργο ενιαίο —, τόν ώδήγησε στην «υποβλητικότητα», όπως, άλλους, ώδηγει προς την «άπλότητα», κι' άλλους, πάλι στη «δυναμικότητα». Η καλλιέργεια αυτή της υποβλητικότητας, που τόν χαρακτηρίζει γενικώτερα, — και που σ' αυτή περιλαμβάνεται, έπίσης, κι' η «μουσικότητα», και η «συμβολικότητα», — πρώτη φορά, μ' αυτόν, γεννήθηκε στόν τόπο μας. Πρίν απ' αυτόν, — μιλω για τούς καιρούς μας —, «αισθητική» προσπάθεια, της φύσεως αυτής, μπορεί κανέναν να τώ πή, ποτέ δεν είχε γίνει. Είναι, αυτός, ο «έφευρέτης» της, έδω, — ή ο «είσηγητής», ο «κομιστής», κι' ο «μεταφυτευτής», αν προτιμάτε...

Άλλά, μ' όλ' αυτά, — τώ ξαναλέω —, ή και τελείως άσχετα μ' αυτά, είν' ένας πρόδρομος, μαζί, κι' ένας σταθμός.

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

★

Η ΑΙΧΜΑΛΩΤΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΨΥΧΗ

Χαρακτηριστικό της καλλιτεχνικής παραγωγής του Χατζόπουλου είναι ότι χωρίζεται και σκορπίζεται σε διάφορες έκδηλώ-

σεις, καθώς ένα πολύεδρο πρίσμα άκτινοβολεί προς διάφορες διευθύνσεις. Η καλλιτεχνική του προσωπικότητα δεν άκολου-

Ε.Γ.Δ της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

θεῖ ἐνιαία γραμμὴ. Ἡ «Ἀγάπη στὸ χωριό», ἡ συλλογὴ «Τάσω, στὸ σκοτάδι», οἱ «Ἀπλοὶ τρόποι», τὸ «Φθινόπωρο», οἱ «Βραδυνοὶ Θρύλοι» δὲν ἀποτελοῦν κρίκους μιᾶς ὁμαλῆς ἐξέλιξης τοῦ ταλέντου του. Τόσο ἀνόμοια ἔργα δὲ μπαίνουν στὴ σειρὰ γιὰ νὰ σχηματίσουν τὴ διάρθρωση μιᾶς βαθμιαίας καλλιτεχνικῆς ὀριμότητος. Εἶναι ἀπλῶς μιὰ σειρὰ μεταπηδήσεων ἀπὸ τὴ μιὰ πηγὴ ἐμπνεύσεως στὴν ἄλλη, ἀπὸ τὴ μιὰ μορφή, στὴν ἄλλη μορφή. Θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν παρορμητικὲς αὐτὲς οἱ μεταπτώσεις, ἕνα εἶδος ἐκρίσεων προσανατολισμοῦ, ποὺ ἐκυρίευσαν διαδοχικὰ τὸ Χατζόπουλο. Ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὲς οἱ κρίσεις καὶ οἱ μεταπτώσεις μαρτυροῦν τὴν ἀνήσυχη, τὴν ἀκοίμητη, τὴ σχεδὸν νευρική ἀναζήτησιν τῆς καλλιτεχνικῆς λυτρώσεως μιᾶς ψυχῆς, ὅπου ἐπλεόναζε ἡ ποίηση. Εἶναι ἡ αἰώνια ἀγωνία τῆς αἰχμάλωτης καλλιτεχνικῆς ψυχῆς, ποὺ ζητάει τὴ λύτρωση στὴ μορφή.

Νὰ πεῖ κανεὶς ὅτι ἐπὶ τέλους ἐβρῆκε τὴ λύτρωση αὐτὴ στοὺς «Βραδυνοὺς Θρύλους»; Θὰ ἦταν λάθος. Οἱ «Βραδυνοὶ Θρύλοι» δὲν ἔχουν οὔτε τὴν ἀρτιότητα τῶν νοημάτων, οὔτε τὴ σταθερότητα τῆς μορφῆς, ποὺ θὰ ἐπέτρεπαν νὰ τοὺς χαρακτηρίσουμε ὡς ἀποκρυστάλλωση τῆς ποιητικῆς διάθεσης τοῦ Χατζόπουλου καὶ ὡς τελικὴ ἱκανοποίηση τῆς καλλιτεχνικῆς του ἀγωνίας. Εἶναι ἀπλὸς σταθμός, κι' ὄχι τέρμα. Σταθμός, ποὺ θὰ ἦταν προσωρινός καὶ παροδικός, ἐὰν εἶχε δώσει ἡ μοῖρα νὰ ἐξακολουθοῦσε τὸ παράδοξο φτεροκόπημα τῆς ποιητικῆς του ψυχῆς.

Οἱ «Βραδυνοὶ Θρύλοι» εἶναι μιὰ μανιέρα, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ κάπως μακριά, ἀπὸ χώρες μυστικές. Ὁ Χατζόπουλος τὴν ἀγκάλιασε παρορμητικά, κι' ἔγραψε στὸ νέο τρόπο μὲ τὸν ἐνθουσιασμό καὶ τὸν ὑπερβολικὴν ζήλο, ἴσως καὶ μὲ τὴν ὑποσυνείδητη ἀπλοϊκότητα τῶν νεοφωτιστῶν. Κι' ἔτσι ἕνα λουλοῦδι βορείου κλίματος φύτρωσε ἄβρὸ καὶ ἀναιμικὸ στὸν ἥλιο τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ λουλοῦδι αὐτό, ἀκριβῶς ἀπ' τὸν ὑπερβολικὸν ζήλο, ἔχει πρὸς ἑντονα, πρὸς *τυπικὰ* τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ εἶδους: τὸ θαμπὸ καὶ γκριζο χρῶμα, τὸ πολὺ ἀραιὸ νόημα, τὴ διάχυτη μουσικὴ ὑποβολή, τέλος τὸ ἀμυδρότατο «ἀντιλυκόφως» τῆς ποιητικῆς οὐσίας. Ἡ στερεότυπα ξενικὴ αὐτὴ ἐπίδραση ἔκαμε πρὸς στιγμὴν σχολὴ ἀνάμεσα στοὺς νεωτέρους. Μὰ ἦταν ἀνεπίδεκτη μιμήσεως, ἐπεὶδὴ κι' ἡ ἴδια δὲν ἦταν πρωτογενὴς καὶ δὲν εἶχε ἀπόθεμα γιὰ νὰ δώσει μιὰ προέκταση στοὺς μιμητὰς της.

Ἡ μεγάλη ἑλλειψὴ πυκνότητος, ποὺ παρατηρεῖται στοὺς «Βραδυνοὺς Θρύλους» γίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀνεκτὴ, γιατί ἡ ὑποβλητικὴ μουσικότης τῆς στροφῆς, ἀποκοιμίζει σὰν μυστικὴ ὑπόκρουση, κάθε ἀνα-

ζήτησιν τῆς ποιητικῆς οὐσίας, κάθε ἀξίωση τῆς πλαστικῆς σκέψης. Ἀλλ' ὅταν περάσει ἡ μακρυνὴ αὐτὴ μουσικὴ, μὲ τὴν πρὸ λεπτὴ αὖρα, τὸ κενὸ γίνεται αἰσθητό.

Καὶ μοῦ εἶσαι τὸ ρεῖθρο,
ποὺ κλαίει σιγαλὰ
καὶ μοῦ εἶσαι τὸ νέφος
ποὺ φεύγει ψηλά,
καὶ μοῦ εἶσαι τὸ δάκρυ,
ποὺ στάζει θολό...

Ἡ σφιχτὴ, ἡ αὐστηρὴ μορφή συγκρατεῖ συνήθως καὶ τῶν νοημάτων τὴν πυκνότητα. Ὅταν ἡ μορφή χαλαρώνεται, παρασύρει συνήθως καὶ τὸ νόημα κι' ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος τῆς ἀπλῆς μουσικῆς ὁμιλίας.

Εἴχαμε καθήσει
στὴν κορφή ψηλά
κι' ἄστρα ἦταν ψηλά
κι' ἄστρα ἦταν πολλὰ
ἄστρα κ' εἶχαν σβύσει.

«Ἡ καλὴ ποίηση, ἔγραφε ὁ Vauvenargue, συντομεύει, συμπυκνώνει τὸν πεζὸ λόγον. Ἡ κακὴ τὸν ἐπιμηκύνει, τὸν ἀπλώνει».

Ἡ μουσικότης στοὺς στίχους τοῦ Maeterlinck, ποὺ ἐπηρέασαν τοὺς «Βραδυνοὺς Θρύλους», εἶναι κάτι πολὺ τὸ διαφορετικόν:

Moi, j'attends que le sommeil passe,
moi, j'attends un peu de soleil
sur mes mains, que la lune glace.

Mon âme en est triste à la fin;
Elle est triste enfin d'être lasse,
elle est lasse enfin d'être en vain.
Elle est triste et lasse à la fin
et j'attends vos mains sur ma face.

Ἐδῶ δὲν εἶναι μουσικὴ φραστικὴ, μουσικὴ τῶν λέξεων. Εἶναι ἡ ποιητικὴ σκέψις μουσικὴ, εἶναι ἡ φαντασία καθαρὸς ρυθμὸς καὶ τόνος. Θάλεγε κανεὶς ὅτι γίνεται τὸ νόημα μελωδία, ποὺ ἀκόμη κι' ὅταν σβύσει καὶ χαλάσει πιά τῶν λέξεων καὶ τῶν φράσεων ἡ σειρὰ, μένει στὴν ψυχὴ καὶ μᾶς ἀκολουθεῖ σὰν ἡχώ. Εἶναι ἡ μουσικὴ ἡχώ τοῦ νοήματος, ποὺ διαρκεῖ περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐφήμερη φράση.

Ἄν μπορεῖ κανεὶς νὰ μιλᾷ ἀφοβα γιὰ τὰ μειονεκτήματα τῶν «Βραδυνῶν Θρύλων», αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ὅτι ἀνήκουν πιά στὰ σταθερὰ ἀποκτήματα τῆς νεοελληνικῆς ποίησης. Καὶ ταυτίζονται πιά μὲ τὴν προσωπικότητα τοῦ ποιητοῦ τόσο, ὅσο κι' οἱ «Ἀπλοὶ Τρόποι». Ἀλλ' ὁ πραγματικὸς Χατζόπουλος εἶναι οἱ «Ἀπλοὶ Τρόποι» ἢ οἱ σχεδὸν ἀντίποδες «Βραδυνοὶ Θρύλοι»; Τὰ τραγούδια, «ποὺ δὲν τὰ εἶπε ποτέ του», μόνον αὐτὰ θὰ μπορούσαν νὰ εἶχαν φωτίσει τὸ μεγάλο αὐτὸ μυστικόν του.

Μ. Δ. ΣΤΑΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ